

**BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA TARBİYANI SHAKLLANTIRISHNING
ZAMONAVIY PEDAGOGIK USLUBLARIDAN FOYDALANISH**

Isoyeva Aziza Anvar qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti 3-bosqich talabasi

Shirinboyeva Gulsina Botir qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi 3-bosqich talabasi

Esanboyev Q.O'

Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda tarbiyani shakllantirishning zamonaviy pedagogik uslublaridan foydalanish, o'sib kelayotgan yosh avlodni to'g'ri tarbiyalash va tarbiyaning ta'lim bilan chambarchas bog'liqligi haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan.*

Tayanch so'zlar: *Tarbiya ,tarbiya jarayoni, tarbiyaviy maqsad, zamonaviy texnologiyalar, ta'limiy o'yinlar.*

Tarbiya- aniq muayyan maqsad va ijtimoiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori, dunyo qarashini tarkib toptirish jarayoni.

Boshqacha qilib aytganda tarbiya shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo'lib, tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta'sir etish imkonini beradi. Mamlakatimiz prezidenti Shavkat Mirziyoyev shunday deydi: "Ta'limni tarbiyadan , tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi.Bu sharqona qarash, sharqona hayot falsafasidir."

Tarbiya fani O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 2020-2021-o'quv yilidan boshlab joriy qilindi. Ushbu fan Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasining bir qismi sifatida o'quvchilarda "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" g'oyasini singdirish, ularni ijtimoiy muvaffaqiyatli hayotga tayyorlash, faol fuqarolik pozitsiyasi, mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirishni maqsad qilib qo'ygan.

Fan va darslik konsepsiyasini yaratishda Yaponiya, Singapur, Angliya, BAA, Xitoy, Koreya, Rossiya, Germaniya kabi xorijiy davlatlarning tajribasidan foydalanildi. Ta'lim jarayoni nihoyatda murakkab jarayon bo'lganligi uchun ta'lim samaradorligi pedagog va o'quvchi faolliligiga, ta'lim vositalarining mavjudligiga, ta'lim jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik mukammalligiga bog'liq.

"PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH"

Ta'lim-tarbiya jarayonini ilg'or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o'qituvchi tomonidan yaratiladi, ta'lim-tarbiya bosqichlarini o'zaro bog'lashga xizmat qiladi. Uning mazmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta'lim-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchida shakllantirish ko'zda tutilgan ma'naviy sifatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o'z ichiga oladi. Bugungi kunda fan-texnikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati nihoyatda kengayib, yangi texnologiyalar kirib kelmoqda.

Sifat o'zgarishlari shundan dalolat beradiki, endilikda yangi metodikalarni talab etadigan va ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib borayotgan, unga o'zining ma'lum xususiyatlarini joriy etadigan yangi texnikaviy, axborotli, audiovizualli, vositalar ham mavjud bo'lib, ular zamonaviy pedagogik texnologiyalarni aniq voqelikka aylantirdi. Ta'lim-tarbiya jarayonining unumdorligini oshiradi, o'quvchilarni mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

An'anaviy o'qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va o'g'zaki so'zlarga tayanib ish ko'rishi tufayli axborotli o'qitish sifatida tafsiflanadi, chunki o'qituvchi faoliyati birgina o'quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini ta'kidlagan holda baxolanmoqda. O'zbek xalqining yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko'p asrlar davomida qo'llagan usul va vositalari, tadbir shakllari, o'ziga xos urf-odatlar va an'analari, ta'lim-tarbiya haqidagi g'oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Bu meros o'tmishda ko'plab alloma-yu donishmandlar yetishib chiqishiga asos bo'lgan.

Hozirgi kunda bu merosdan ijodiy foydalanish katta ahamiyatga ega. Ajdodlarimiz bilim o'rgatuvchi ustoz faoliyatiga katta ahamiyat berganlar. Bu pedagogik faoliyatga bo'lgan asosiy talablardan biri edi. Sharq uyg'onish davrining buyuk mutafakkiri Abu Nasr Forobiy aqlli, dono va o'tkir fikrlaydigan kishilar to'g'risida shunday deydi: «Aqlli deb shunday kishiga aytiladiki, ular fazilatli, o'tkir mulohazali, foydali ishlarga berilgan, zarur narsalarni kashf va ixtiro etishda zo'r iste'dodga ega; yomon ishlardan o'zini chetda olib yuradilar. Bunday kishilarni oqil deyдилar». Uning fikricha, «Ta'lim so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa amaliy ish va tajriba bilan o'rganishdir, ya'ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo'lgan ish-harakatga, kasb-hunarga berilgan bo'lishidir. Agar ular ish, kasb-hunarga berilgan bo'lsalar, kasb-hunarga qiziqsalar, shu qiziqish ularni butunlay kasb-hunarga jalb etsa, demak, ular kasb-hunarning chinakam oshig'i bo'ladilar»

Tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq ikki faoliyatni - o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'z ichiga oladi. Tarbiya jarayonida o'quvchining ongi shakllana boradi, his-

tuyg'ulari va turli qobiliyatlari rivojlanadi, g'oyaviy, axloqiy, irodaviy, estetik xislatlari shakllanadi, tabiatga, jamiyatga ilmiy qarashlar tizimi tarkib topadi, jismoniy kuch-quvvatlari mustahkamlanadi. Tarbiya jarayonida o'quvchida jamiyatning shaxsga qo'yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va odatlar hosil qilinadi. Bunga erishish uchun o'quvchining ongiga (ta'lim jarayonida), hissiyotiga (darsda va turli sinfdan tashqari ishlarda), irodasiga (faoliyatni uyushtirish, xulqni idora qilish jarayonida) tizimli va muntazam ta'sir etib boriladi. Tarbiyalash jarayonida bulardan birortasi (ongi, hissiyoti, irodasi) e'tibordan chetta qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Biror bir maqsadga qaratilgan tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va tartibga solinadi.

A) O'quvchining qaysi xislatini shakllantirish yoki yo'qotish maqsadida rejalashtiriladi.

B) Shu xislatlarni tarbiyalash yoki yo'qotish uchun xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi.

V) Belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qayerda ishlatish rejalashtiriladi.

Ta'limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo'lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta'limning maqsadi imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g'oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan.

Ta'limiy maqsad asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, og'zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g'oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o'rganish jarayonida xalqning madaniy-axloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo'ladi. Ma'lumki, ta'limda ilg'or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalarini tatbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi.

O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta'limda «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o'yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash», «Yumaloqlangan qor», «Zigzag», «Oxirgi so'zni men aytoy» kabi zamonaviy texnologiyalar qo'llanmoqda.

Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar va ta'limiy o'yinlardan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy izlanish va mantiqiy fikrlash doiralarini kengaytirish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. O'qituvchilarning bunday zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanib, darslarni ilg'or pedagogik hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini kafolatlaydi.

Boshlang'ich ta'limdagi tarbiya jarayoni bola rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Bu bolaning akademik o'sishidan tashqari, uning ijtimoiy, hissiy va axloqiy rivojlanishini qasddan va tizimli ravishda rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Ushbu kurs ishida men boshlang'ich ta'limdagi tarbiya jarayonining mazmuni, jumladan, maqsadlar, strategiyalar va vazifalarni muhokama qilaman.

Boshlang'ich ta'limdagi tarbiya jarayonining asosiy maqsadi bolalarning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdir. Bu ularning kognitiv, ijtimoiy, hissiy va axloqiy rivojlanishini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish uchun ishlaydi, bu yerda bolalar o'zlarini qadrligi va hurmatli his qilishadi. Shuningdek, ular bolalarning muloqot, hamdardlik va hamkorlik kabi ijtimoiy ko'nikmalarini, masalan, guruhlarda ishlash va jamoat xizmati loyihalari orqali rivojlantirishga yordam beradi.

Tarbiya jarayonida qo'llaniladigan asosiy strategiyalardan biri bu ijobiy xulq-atvorni targ'ib qilishdir. O'qituvchilar bolalarni ijobiy xulq-atvorga undash uchun turli usullardan foydalanadilar, masalan, aniq taxminlar qo'yish, ijobiy mustahkamlashni ta'minlash va to'g'ri xatti-harakatlarni modellashtirish. Shuningdek, ular bolalar bilan maktabda va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan impulslarni nazorat qilish va hissiy tartibga solish kabi o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ishlaydi.

Tarbiya jarayonining yana bir muhim jihati – axloqiy kamolotga ko'maklashishdir. O'qituvchilar bolalarda to'g'ri va noto'g'ri tushunchalarini rivojlantirishga yordam beradi va ularni o'z qadriyatlariga mos keladigan tarzda harakat qilishga undaydi. Bu bolalarga halollik, adolatlilik va hurmat kabi axloqiy tamoyillarni o'rgatish va ularga kundalik hayotda ushbu tamoyillarni amalda qo'llash imkoniyatini berishni o'z ichiga oladi.

Tarbiya jarayoni hissiy intellektni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. O'qituvchilar bolalarga boshqalar bilan ijobiy munosabatlar o'rnatish uchun zarur bo'lgan hissiy ongini, hamdardlikni va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, ular bolalarga maktabda va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun muhim bo'lgan muammolarni hal qilish va nizolarni hal qilish ko'nikmalarini mashq qilish imkoniyatini beradi.

Tarbiya jarayoni bilan bog'liq muammolardan biri o'quv va ilmiy bo'lmagan maqsadlarni muvozanatlash zaruratidir. O'quv yutuqlari muhim bo'lsa-da, bu boshlang'ich ta'limning yagona maqsadi emas. O'qituvchilar, shuningdek, bolalarning ijtimoiy, hissiy va axloqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga harakat qilishlari kerak, bu ba'zan akademik maqsadlarga zid bo'lishi mumkin. Ushbu maqsadlar o'rtasidagi to'g'ri muvozanatni topish bolalar uchun har tomonlama ta'lim tajribasini yaratish uchun juda muhimdir.

Yana bir qiyinchilik - sinfdagi bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish zarurati. Bolalar turli xil kelib chiqishi va turli xil o'rganish uslublari, qobiliyatlari va ehtiyojlariga ega. O'qituvchilar o'zlarining ta'lim strategiyalarini barcha bolalarning ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtira olishlari kerak, shu bilan birga sinfda hamjamiyat va inklyuziya hissini rag'batlantirishlari kerak.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limdagi tarbiya jarayoni bola rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Bu bolaning akademik o'sishidan tashqari, uning ijtimoiy, hissiy va axloqiy rivojlanishini qasddan va tizimli ravishda rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Ijobiy xulq-atvor, axloqiy rivojlanish, hissiy intellekt va boshqa strategiyalarni targ'ib qilish orqali o'qituvchilar bolalarga maktabda va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. T.: O'zbekiston 2017,85-86 b.
2. Piter Entoni Nyusam, "Boshlang'ich maktab", Microsoft Encarta 2004 nashri (CD- Rom), 199-200 b.
3. Quzmanova G.B, Beketov N. Uzluksiz ta'limda matematika o'qitishda tarixiy materiallardan foydalanish. Amerika ijtimoiy fanlar va ta'lim innovatsiyalari jurnali, 2-jild, 9-son, 2020-yil, ISSN 2089-100X, 2(9), 531-537
4. Usmonova S. Ta'lim jarayonida noan'anaviy darslarga ijodiy yondashish usullari. -Buxoro: "Pedagogik mahorat" jurnali, 2005-yil, 2-son. 19-21 b.